

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 22 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1928

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΒΟΡΕΑ

ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ ΚΑΙ ΨΥΧΗ

ΕΝ ΤΗΙ ΑΡΧΑΙΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΙ

⟨TH. BOREAS.—GEHIRN UND SEELE
IN DER ALTGRIECHISCHEN PHILOSOPHIE⟩

Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.
Extrait de Praktika de l'Académie d'Athènes, 3, 1928, p. 679
(*Séance du 22 novembre 1928*)

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ. — Ἐγκέφαλος καὶ ψυχὴ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ,
ὑπὸ κ. Θ. Βορέα*.

Τὸ ζήτημα. — Ἐδιδάχθη ὑπὸ ἐπιφανεστάτου σοφοῦ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων¹ ὅτι, ὡς παρὰ τοῖς λαοῖς τοῖς κατὰ φύσιν ζῶσιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ ἀγνοεῖται ἡ ροπή, ἣν ἔχει ὁ ἐγκέφαλος ἐν ταῖς ψυχικαῖς λειτουργίαις, ἐὰν δέ τινες τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, ὡς ὁ Πλάτων ἐν τῷ Τιμαίῳ, λέγωσι τὴν κεφαλὴν ἔδραν τῆς διανοουμένης ψυχῆς, οὗτοι δὲν ἔχουσι σαφῆ ἐπίγνωσιν τῆς σχέσεως τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν ἐγκέφαλον, ἀλλ' ὀρμῶνται ἐκ θεωρητικῶν τινῶν λόγων, οἵτινες ὑπενθυμίζουσι τὰς περὶ τῆς κεφαλῆς παραστάσεις τῶν Νέων Ζηλανδῶν καὶ ἄλλων λαῶν ἀγρίων. Παρ' ἐκείνοις νομίζεται ἡ κεφαλὴ tabu (ἤτοι ἱερά ὡς ἔδρα ἢ ἀφιέρωμα δαιμόνων καὶ πνευμάτων ἢ τι τοιοῦτον²)· καὶ παρὰ Πλάτωνι λέγεται ἡ κεφαλὴ ἔδρα τῆς διανοουμένης καὶ ἀθανάτου ψυχῆς ὡς τὸ εὐγενέστατον μῦρον τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος³.

Καὶ προσπίπτει παράδοξον τοῦτο τὸ δίδαγμα, διότι οὔτε περὶ τοῦ Πλάτωνος ἰσχύει οὔτε περὶ τῆς ἄλλης ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καθόλου εἰπεῖν. Εἶναι ἀναμφίλεκτον ὅτι, ὅσοι τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων εἶπον τὴν κεφαλὴν ἔδραν τῆς ψυχῆς, πρὸς τὸν ἐγκέφαλον ἀπέβλεψαν καὶ τὴν ἐπίδρασιν ἣν οὗτος ἀσκεῖ ἐπὶ τὰς ψυχικὰς λειτουργίας, μάλιστα δὲ τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν διάνοησιν. Τὴν σχέσιν ἐγκεφάλου καὶ ψυχῆς ἐγνώριζον οἱ Ἕλληνες ἐκ χρόνων παλαιωτάτων. Φιλόσοφοι καὶ ἰατροὶ ἐδίδαξαν αὐτὴν ἤδη ἀπὸ τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Εἶναι δὲ γνωστόν, πόσον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ ἰατρικὴ καὶ αἱ ἄλλαι ἐπιστῆμαι ἦσαν μετὰ τῆς φιλοσοφίας συνευγμέναι, πόσον δὲ τὰ φιλοσοφικὰ δόγματα ἐπέδρασαν ἐπὶ τὴν ἰατρικὴν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ τὰ τῶν ἰατρῶν ἐπὶ τοὺς φιλοσόφους. Καὶ ὅχι μόνον τὴν σχέσιν τοῦ ἐγκεφάλου πρὸς τὴν ψυχὴν ἐγνώριζον οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι καὶ ἰατροί, ἀλλ', ὅπερ πολλῶ σπουδαιότερον, καὶ πρῶτοι ἐπειράθησαν νὰ ἐντοπίσωσι

* TH. BOREAS.—Gehirn und Seele in der altgriechischen Philosophie.

¹ WUNDT. Völkerpsychologie IV, 1^a, 1926, σελ. 124 κέξ.

² Περὶ τοῦ tabu πρβλ. FRAZER. The Golden Bough II Taboo and the perils of the soul, 1919, σελ. 252 κέξ.—WUNDT, ἐν τῷ εἰρημένῳ βιβλίῳ, σελ. 390 κέξ.

³ Πρβλ. καὶ Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΟΥ Ἱστορ. τ. Ψυχολογίας, ἐν Ἀθήναις 1928, ἐνθα τοῦ WUNDT τὰ διδάγματα ἐπικυβεῖται (σελ. 97).

τάς ψυχικάς λειτουργίας ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ ἄλλα νὰ λύσωσι ζητήματα τῆς σχέσεως ἐγκεφάλου καὶ ψυχῆς, ἐγένοντο δ' οὕτως οἱ πρόδρομοι καὶ τῆς θεωρίας τῆς ἐνεδράσεως, ὡς τόσων ἄλλων ὑποθέσεων, αἵτινες μετὰ χιλιετηρίδας ὄλας ἔμελλον νὰ διατυπωθῶσι πάλιν ἀκριδέστερον ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐπιστήμῃ. Καὶ σημειωτέον καὶ τοῦτο· τόσον κοινά, ὡς φαίνεται, ἦσαν τὰ τῆς σχέσεως ἐγκεφάλου καὶ ψυχῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, ὥστε ἐκυκλοῦντο καὶ παρὰ τῷ λαῷ. Καὶ παρέσυρε μὲν ἀτυχῶς ὁ μακρὸς χρόνος πολλὰ τῶν συγγραμμάτων, ἐν οἷς ἦσαν κατατεθειμένα τῶν Ἑλλήνων τὰ φιλοσοφήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ σφισόμενα καὶ τὰ περὶ τῶν φιλοσόφων παραδεδομένα, ὅσον ὀλίγα καὶ ἂν εἶναι, ἀρκοῦσι νὰ μαρτυρήσωσι περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων¹.

Τὰ μέχρι τοῦ Ἀριστοτέλους.— Πρῶτοι περὶ τῆς σχέσεως τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν ἐγκέφαλον ποιοῦνται λόγον, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ὁ Ἀλκμέων, ὁ πολὺς ἐκ Κρότωνος ἰατρός (κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς Ε'. ἑκατοντ. π. X.), καὶ ἡ μεγάλη σχολὴ τῶν Πυθαγορείων. Σαφεστάτη εἶναι τοῦ Κροτωνιάτου σοφοῦ ἡ γνώμη. Ἡ ψυχὴ κατὰ τοῦτον ἔχει τὴν ἔδραν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ· αἱ αἰσθήσεις συναρτῶνται πρὸς αὐτόν· καὶ αἱ ἀνώτεροι ψυχικαὶ λειτουργίαι δι' αὐτοῦ τελεσιουργοῦνται. Κατὰ Πλάτωνα ἐδίδασκεν ὁ Ἀλκμέων ὅτι διὰ τοῦ ἐγκεφάλου λειτουργοῦσιν ἡ δρᾶσις καὶ ἡ ἀκοή, ἐξ ὧν ἡ μνήμη καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ ἐπιστήμη συντελοῦνται². Κατὰ δὲ τὸν Θεόφραστον ἔλεγεν ὁ Ἀλκμέων ὅτι ἅπασαι αἱ αἰσθήσεις ἔχουσι πρὸς τὸν ἐγκέφαλον σχέσιν, οὐ ἕνεκα καὶ ἐπέρχεται ταραχὴ εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτῶν, δταν ὁ ἐγκέφαλος πάσχη ἢ μεταβάλλῃ θέσιν³. Ἰστορεῖ δὲ καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις (Ψ. Πλούταρχος) ὅτι κατὰ τὸν Ἀλκμέωνα ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἐδρεύει ἡ διάνοια ἢ τὸ ἡγεμονικόν, ὡς οὗτος λέγει μεταχειριζόμενος ὄρον ὅστις εἰσῆχθη ὑπὸ τῶν Στωικῶν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν γλῶσσαν, ἀφ' οὗ πρῶτος ὁ Πλάτων ἐδίδαξεν ὅτι ὁ νοῦς εἶναι τὸ μέρος τῆς ψυχῆς, ὅπερ ἀσχεῖ τὴν ἐπὶ τοῦ ὄλου σώματος ἡγεμονίαν⁴. Ὁ

¹ Πρβλ. καὶ H. SIEBECK, *Gesch. d. Psych.* I, 1880, II, 1884.—A. CHAIGNET, *Hist. de la psych. des Grecs*, 1887 - 1892. — E. WINDISCH, *Über d. Sitz d. denkenden Seele, bes. b. d. Indern u. Griechen*, ἐν *Ber. Verh. d. Sächs. Ges. d. Wiss., philol. hist. Klasse*, 43, σελ. 155 κέξ. TH. ZIEHEN, *Über d. allg. Beziehungen zw. Gehirn u. Seelenleben*³, 1912.

² Ἐν Φαίδωνι 96B «ὁ ἐγκέφαλός ἐστιν ὁ τὰς αἰσθήσεις παρέχων τοῦ ἀκούειν καὶ ὁρᾶν καὶ ὀσφραίνεσθαι, ἐκ τούτων δὲ γίγνεται μνήμη καὶ δόξα, ἐκ δὲ μνήμης καὶ δόξης λαβούσης τὸ ἡρεμεῖν κατὰ ταῦτα γίνεσθαι ἐπιστήμην». Ὅτι δὲ τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα εἰς τὸν Ἀλκμέωνα ἀναφέρονται, εἶναι ὁμολογημένον. Πρβλ. καὶ R. HIRZEL, *Hermes* XI, 240 κέξ. DIELS, *Die Fragmente d. Vorsokratiker* I², 132. UEBERWEG, PRAECHTER, *Gr. d. Gesch. d. Philos.* I², 1926, σελ. 71.

³ Π. αἰσθ. 26 κέξ. «ἅπασας τὰς αἰσθήσεις σνηρητῆσθαι πρὸς τὸν ἐγκέφαλον διὸ καὶ πηροῦσθαι πηρουμένου καὶ μεταλλάττοντος χώραν ὀσφραίνεσθαι δὲ ρισὶν ἅμα τῷ ἀναπνεῖν ἀνάγοντα τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν ἐγκέφαλον». Πρβλ. καὶ Ψ. ΠΛΟΥΤ. π. τ. ἀρεσκ. IV, 17, 1.

⁴ Ψ. ΠΛΟΥΤ. π. τ. ἀρεσκ. IV, 17, 1 «Ἀλκμέων ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ εἶναι τὸ ἡγεμονικόν».

αὐτὸς δὲ συγγραφεὺς μαρτυρεῖ καὶ περὶ τοῦ σπέρματος ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἀλκμέωνος ὑπελαμβάνετο προῖν τοῦ ἐγκεφάλου, ἔτι δ' ὅτι ἡ κεφαλὴ, ἐν ἣ ὑπάρχει τὸ ἡγεμονικόν, πρώτη τελεσιουργεῖται κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμβρύου¹. Οὐδὲν σημαίνει τὸ ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος σοφὸς πλανώμενος, ὅπως καὶ ἄλλοι, ἐφαντάζετο τὰς αἰσθήσεις κοινωνούσας πρὸς τὸν ἐγκέφαλον διὰ πόρων² καὶ ἠρμήνευεν ἄλλως τὴν γένεσιν τῆς αἰσθήσεως ἢ ὡς οἱ Ἕλληνες ἔπειτα ἐδίδαξαν ἀκριβέστερον καὶ ἡ νῦν ἐπιστήμη διδάσκει. Ἐκ δὲ τῶν πυθαγορείων φιλοσόφων ρητῶς μὲν τὴν σχέσιν τῆς διανοουμένης ψυχῆς πρὸς τὸν ἐγκέφαλον ἀποδέχεται ὁ περιώνυμος Φιλόλαος, σύγχρονος τοῦ Σωκράτους, ὅστις τὴν κεφαλὴν ἔλεγεν ἔδραν τοῦ νοῦ. Τεκμηριοῖ ὁ Ἰάμβλιχος λέγων «Τέσσαρες ἀρχαὶ τοῦ ζώου τοῦ λογικοῦ, ὥσπερ καὶ Φιλόλαος ἐν τῷ περὶ φύσεως λέγει· ἐγκέφαλος καρδία, ὀμφαλός, αἰδοῖον· κεφαλὰ μὲν νόω, καρδία δὲ ψυχᾶς (=ζωῆς) καὶ αἰσθήσεως, ὀμφαλὸς δὲ ριζώσιος καὶ ἀναφύσιος τοῦ πρώτου. αἰδοῖον δὲ σπέρματος [καὶ] καταβολᾶς τε καὶ γεννήσεως»³. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἰδρυτὴς τῆς πυθαγορείου σχολῆς, ὁ Πυθαγόρας (ἔγενν. 580 π. Χ.), ὅστις ἐν τῇ κεφαλῇ, ὡς παραδέδοται, ἐνετόπιζε τὸ λογικὸν καὶ νοερὸν τῆς ψυχῆς⁴, ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ τὴν σχέσιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν ἐγκέφαλον, δὲν εἶναι ἀπίθανον, ἀφ' οὗ καὶ τοῦ Φιλολάου ἡ περὶ ἐγκεφάλου καὶ ψυχῆς διδασκαλία ἐκ τῆς σχολῆς πιθανώτατα προῆλθε⁵.

Παραπλήσια εἶναι τὰ διδάγματα τοῦ Δημοκρίτου καὶ τοῦ Ἰππωνος καὶ τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ Διογένους τοῦ Ἀπολλωνιάτου, οἵτινες τὴν ψυχὴν καθόλου ἢ μόνον τὸ διανοητικὸν ἐνετόπιζον ἐν τῇ κεφαλῇ. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Δημοκρίτου (460-340 π. Χ.), τοῦ κυρίου τῆς μηχανικῆς περὶ κόσμου θεωρίας εἰσηγητοῦ, περὶ ψυχῆς καὶ ἐγκεφάλου δόγματα εἶναι ἀναντίρρητα. Τῆς μὲν ὀργῆς ἔδραν ἔλεγεν οὗτος τὴν καρδίαν, τὸ ἦπαρ δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, περὶ δὲ τοῦ ἐγκεφάλου ἐδίδασκεν ὅτι εἶναι ὁ φύλαξ τῆς διανοίας⁶. Ὅτι δὲ καὶ ὁ Ἰππων, ὁ ἐπὶ τοῦ Περικλέους ἀκμάσας ὀπαδὸς τῆς μηχαν-

¹ V, 3. IV, 17, 3.

² ΘΕΟΦΡ. π. αἰσθ. 25 κέξ. Πρβλ. καὶ ZELLER, Philos. d. Gr. I, 1⁷, σελ. 598, 1. DIELS. Sitz. Ber. d. Berl. Akad., 1884, σελ. 353. JOËL Gesch. d. ant. Philos I, 1921, σελ. 31 κέξ. Οὕτω καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς καὶ οἱ Ἀτομικοί.

³ Θεολογ. Ἀριθμ. 22. Πρβλ. καὶ BOECKH, Philolaos, σελ. 159 κέξ. ZELLER, αὐτόθι I, 1⁷, 1923 σελ. 555. DIELS, Fr. Vors. I³, 314 κέξ.

⁴ Ψ. ΠΛΟΥΤ. π. τ. ἀρεσκ. IV, 5.

⁵ Ἄν ἡ ρήτρα «ἐγκέφαλον μὴ ἔσθιε» (Ἰαμβλ. Προτρ. 21) ὀρμᾶται ἀπὸ τοῦ Πυθαγόρου καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν περὶ τοῦ ἐγκεφάλου ὡς ἔδρας τῆς ψυχῆς δόξαν, δὲν ἐξετάζομεν ἐν τῷ παρόντι.

⁶ «Ὁ μὲν ἐγκέφαλος φρουρεῖ τὴν ἄκρην τοῦ σώματος, ἀσφάλειαν ἐμπεισιευμένος, ὑμεῖσι νευρώδεις συνεισκατοικίμων, ὑπὲρ ὧν ὀστέων διπλῶν φύσεις ἀναγκαίῃ ἀρηρῶνται δεσπότην φύλακα διανοῆς καλύπτουσιν ἐγκέφαλον — καρδίῃ βασιλὶς ὀργῆς τιθηνός. — ἦπαρ ἐπιθυμίας αἴτιον» (Π. φύσιος ἀνθρώπου 3 κέξ. — Πρβλ. καὶ ZELLER, αὐτόθι, I, 2⁶, 1920, σελ. 1116.

νικῆς θεωρίας, τὸν ἐγκέφαλον ὑπελάμβανεν ἔδραν τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, μανθάνομεν ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ παραδεδομένων. Ὁ Ἀριστοτέλης ἱστορεῖ ὅτι ὁ Ἴππων ἔλεγε τὴν ψυχὴν ὕδωρ, πειθόμενος, ὅπως καὶ ἄλλοι, ἐκ τούτου, ὅτι ἐκ τοῦ σπέρματος προέρχεται². Οἱ δὲ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς διδάσκουσιν, ὅτι ὁ σοφὸς οὗτος τὴν ψυχὴν ἐταύτιζε πρὸς τὸν ἐγκέφαλον, ὡς προῖοῦσαν ἐκ τοῦ σπέρματος, ὅπερ σπέρμα κατ' αὐτὸν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου³. Τὸν Ἀναξαγόραν (500-428 π.Χ.) καταλέγουσιν εἰς τοὺς ἀποδεχομένους σχέσιν ἐγκεφάλου καὶ ψυχῆς ὁ Θεόφραστος καὶ ὁ Ρωμαῖος συγγραφεὺς Κηνσωρῖνος. Κατὰ Θεόφραστον ἐδίδασκεν ὁ ἐκ Κλαζομενῶν φιλόσοφος, ὅτι ὁ ἐγκέφαλος εἶναι ἔδρα τῶν αἰσθήσεων· ὁ δὲ Κηνσωρῖνος ἱστορεῖ ὅτι κατὰ τὸν Ἀναξαγόραν πρῶτος ἐν τῷ ἐμβρύῳ ἀναπτύσσεται ὁ ἐγκέφαλος, ἐξ οὗ ἤρτηνται πᾶσαι αἱ αἰσθήσεις⁴. Περὶ δὲ τοῦ Διογένους τοῦ Ἀπολλωνιάτου (ἤκμασε 440 - 420 π. Χ.), ὅστις ἀρχὴν τῶν ὄντων ὑπελάμβανε τὸν ἀέρα, ὁ Θεόφραστος λέγει ὅτι τὴν λειτουργίαν τῶν αἰσθήσεων ἠρμήνευε διὰ τοῦ περὶ τὸν ἐγκέφαλον ὑπάρχοντος ἀέρος⁵.

Πολλῶ μᾶλλον ἠκρίβωσαν κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ διεφώτισαν τὰ κατὰ τὴν σχέσιν ἐγκεφάλου καὶ ψυχῆς οἱ περὶ τὸν Ἴπποκράτην ἰατροί. Περιθρύλητα εἶναι ὅσα περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διδάσκει ὁ συγγραφεὺς τοῦ «περὶ ἱερῆς νούσου» ἦτοι τῆς ἐπιληψίας συγγράμματος, ὅστις ἤκμασε μὲν πιθανῶς τελευτώσης τῆς Ε'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἐγένετο δέ, ὡς λέγεται, αὐτοῦ τοῦ Ἴπποκράτους μαθητῆς. Ἐπεξερχόμενος οὗτος πρὸς τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν συγχρόνων του, καθ' ἣν ἡ ἐπιληψία ἔχει αἰτίαν δαιμονικὴν τινὰ ἐπίδρασιν, οἱ δ' ἐξ αὐτῆς πάσχοντες εἶναι ἀκάθαρτοι καὶ θεομισεῖς, διδάσκει ὅτι, ὡς πάντα τὰ νοσήματα, ἔχει καὶ αὕτη τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκ παθήσεως τοῦ ἐγκεφάλου, ὅστις εἶναι πάσης ψυχικῆς ἐκδηλώσεως ἡ ἀφετηρία. «Εἰδέναι χρὴ», λέγει, «τοὺς ἀνθρώπους ὅτι ἐξ οὐδενὸς ἡμῶν αἱ ἡδοναὶ γίνονται καὶ αἱ εὐφροσύναι καὶ οἱ γέλωτες καὶ αἱ παιδιαὶ ἢ ἐνθεῦτεν (ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου) καὶ λῦπαι καὶ ἄνιαι καὶ δυσφροσύναι καὶ κλαυθμοί. Καὶ τούτῳ (τῷ ἐγκεφάλῳ) φρονεῦμεν μάλιστα καὶ νοεῦμεν καὶ βλέπομεν καὶ ἀκούομεν καὶ γινώσκομεν τὰ τε αἰσχροὰ καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ καὶ ἀγαθὰ καὶ τὰ ἡδέα καὶ ἀηδέα· τῷ δὲ αὐτῷ

¹ Π. ψυχῆς Α 2, 40561.

² ΙΠΠΟΛΑΥΤΟΥ κ. π. αἰρέσ. Ι, 16. — Πρβλ. καὶ CENSOR. d. d. nat. 6.

³ ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ π. αἰσθ. 27 κέξ. «Ὡσαύτως δὲ καὶ ὀσφραίνεσθαι καὶ ἀκούειν τὸ μὲν ἅμα τῇ ἀναπνοῇ, τὸ δὲ τῷ δικνεῖσθαι τὸν ψόφον ἄχρι τοῦ ἐγκεφάλου». — CENSOR. D. d. nat. 6» cerebrum (primum formatur), unde omnes sunt sensus».

⁴ Π. αἰσθ. 39 κέξ. «Τὴν μὲν ὀσφρησιν (γίνεσθαι) τῷ περὶ τὸν ἐγκέφαλον ἀέρι· τοῦτον γὰρ ἄθρουν εἶναι καὶ σύμμετρον τῇ ὀσμηῇ — τὴν δὲ ἀκοήν, ὅταν ὁ ἐν τοῖς ὠσίν ἀῆρ κινήθῃς ὑπὸ τοῦ ἔξω διαδῶ πρὸς τὸν ἐγκέφαλον.»

τούτω καὶ μαινόμεθα καὶ παραφρονέομεν καὶ δείματα καὶ φόβοι παρίστανται ἡμῖν. Καὶ ταῦτα πάσχομεν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου πάντα, διὰ οὗτος μὴ ὑγιαίνει ἀλλ' ἢ θερμότερος τῆς φύσεως γένηται ἢ ψυχρότερος ἢ ὑγρότερος ἢ ξηρότερος ἢ ἄλλο τι πεπόνθη πάθος παρὰ τὴν φύσιν»¹.

Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς φιλοσόφους καὶ δὴ εἰς τὸν Πλάτωνα, περὶ οὗ εἰδικώτερον, ὡς εἶπομεν ἐν τοῖς πρόσθεν, ἐλέχθη ὅτι ἐν τῷ Τιμαίῳ λέγει τὴν κεφαλὴν ἔδραν τῆς διανοουμένης ψυχῆς ἐκ λόγων, οἵτινες ὑπομιμνήσκουσι τὰ τῶν ἀγρίων τῶν θεωρούντων τὴν κεφαλὴν ταῦτα. Δύο τῆς ψυχῆς μέρη διακρίνει ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ ὁ Πλάτων, τὸ ἀθάνατον καὶ τὸ θνητόν². Καὶ τὸ μὲν ἀθάνατον ὀνομάζει λογιστικὸν καὶ νοῦν καὶ βουλευόμενον καὶ ἄλλως³, τοῦ δὲ θνητοῦ δύο πάλιν διαστέλλει μέρη, τὸ θυμοειδές, εἰς ὃ ὑπάγονται ἡ ἀνδρεία καὶ ὁ θυμὸς καὶ πάντα τὰ φίλαυτα συναισθήματα⁴, καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ὅπερ περιλαμβάνει τὰς κατωτέρας ἐπιθυμίας⁵. Καὶ τὸ μὲν λογιστικὸν ἐνεδράζει ἐν τῇ κεφαλῇ⁶, τὸ δὲ θυμοειδές ἐν τῷ στήθει⁷, τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ, μεταξὺ τοῦ διαφράγματος καὶ τοῦ ὀμφαλοῦ⁸. Θεωρεῖ δὲ τὸ λογιστικὸν ὡς τὸ κράτιστον τῆς ψυχῆς μόριον, ὅπερ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ὡς ἀπὸ ἀκροπόλεως ἄρχει καὶ ἡγεμονεύει τοῦ ὅλου σώματος⁹. Αἱ αἰσθήσεις ἐν τῇ κεφαλῇ ἔχουσι τὴν ἔδραν ὡς ὄργανα τοῦ νοῦ¹⁰. Ὅτι δὲ ὁ Πλάτων ἐν τῷ Τιμαίῳ τὴν κεφαλὴν λέγων ἔδραν τῆς διανοουμένης ψυχῆς ἔχει ἐπίγνωσιν τῆς σχέσεως τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν ἐγκέφαλον τὸν ὑπάρχοντα ἐν τῇ κεφαλῇ, γίνεται πρόδηλον ἐξ ὧν λέγει ὁ φιλόσοφος ἐν αὐτῷ. Ἴδου τί λέγει ἐν τῇ ποιητικῇ καὶ συμβολικῇ αὐτοῦ γλώσσῃ. Ὁ δημιουργὸς λαβὼν τὰ λεία τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστη, συνανέμειξε ταῦτα συμμέτρως καὶ κατεσκεύασε τὸν μυελὸν καὶ ἐνεφύτευσε εἰς αὐτὸν πάντα τῶν ψυχῶν τὰ εἶδη καὶ διέκρινε τὸν μυελὸν εἰς ἐγκέφαλον, τὴν μοῖραν ἐκείνην δὴλα δὴ, ἥτις ἔμελλε τὸ θεῖον σπέρμα ἦτοι τὸ ἀθάνατον τῆς ψυχῆς μόριον νὰ περιλάβῃ, καὶ τὸν διαυχένιον καὶ νωτιαῖον μυελόν· καὶ τὸν μὲν ἐγκέφαλον ἐνέκλεισε καὶ περιεφρούρησεν ἐν τῇ κεφαλῇ, τὸν δὲ νωτιαῖον μυελὸν περιεφρούρησεν ἐν τῇ σπονδυλικῇ στήλῃ¹. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ μικρὰ συγγραφή ἢ ἐπιγραφομένη «Τιμαίῳ Λοκρῷ περὶ

¹ Κεφ. 14. πρβλ. καὶ 16.

² Τιμ. 69C κέξ.—72D.—41C.—42D κ. ἄ.

³ Αὐτ. 70E.—44D.—41C.—70B.—77B κ. ἄ.

⁴ Αὐτ. 70A.

⁵ Αὐτ. 70E.

⁶ Αὐτ. 44D κέξ.

⁷ Αὐτ. 70A.

⁸ Αὐτ. 70E. Πρβλ. 90A καὶ 69D ἐνθα ὁ Πλάτων περὶ τοῦ θνητοῦ μέρους τῆς ψυχῆς λέγει ἐν τῇ συμβολικῇ αὐτοῦ γλώσσῃ· «διὰ ταῦτα δὴ σεβόμενοι μαίνεσθαι τὸ θεῖον, ὅτι μὴ πᾶσα ἦν ἀνάγκη, χωρὶς ἐκείνου κατοικίζουσιν εἰς ἄλλην τοῦ σώματος οἴκησιν τὸ θνητόν.»

⁹ Αὐτ. 44D δεσποτοῦν· 41C ἡγεμονοῦν· Πρβλ. καὶ Φαιδ. 80A καὶ Τιμαίῳ Λοκρῷ π. φ. κ. κ. φ. 100A «ἐγκέφαλον, ἐν ᾧ ἡ ἀγεμονία».

¹⁰ Τιμ. 45A κέξ.—Πρβλ. καὶ 64B καὶ 67B.

ψυχᾶς κόσμῳ καὶ φύσιος», ἡ περίληψις τοῦ πλατωνικοῦ Τιμαίου, ἐν ἣ τὰ περὶ ἐγκεφάλου καὶ ψυχῆς διδάγματα τοῦ Πλάτωνος κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκτίθενται τρόπον². Συμμαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ ὄλη τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφία, ἣτις ἐν τῇ φυσικῇ μάλιστα καὶ τῇ ψυχολογίᾳ καὶ ἄλλων διδαγμάτων ἐλέγχει τὴν ἐπίδρασιν καὶ τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ τοῦ Δημοκρίτου καὶ τῶν Πυθαγορείων³· πρὸς δὲ τούτοις ἡ παράδοσις, ἣτις γνωρίζει ὅτι ὁ Πλάτων ἐν τῷ Τιμαίῳ καὶ πυθαγόρεια δόγματα ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν⁴, ἔτι δὲ τὸ ὅτι ὁ φιλόσοφος ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ εἰσάγει διαλεγόμενον οὐχὶ τὸν Σωκράτη, ἀλλὰ τὸν Τιμαίον, ἐπιφανέστατον ὄπαδόν τῆς πυθαγορείου φιλοσοφίας. Εἶναι δὲ πολὺ πιθανόν, ὅτι καὶ ὁ Ξενοκράτης, ὁ μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ Πλάτωνος ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ (339-314 π. Χ.), παραπλησίαν περὶ τῆς σχέσεως ἐγκεφάλου καὶ ψυχῆς ἔχων γνώμην ἐδίδαξεν ὅτι ἡ διάνοια ἔχει τὴν ἔδραν ἐν τῇ κεφαλῇ, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Τερτυλλιανός⁵.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης (384-322 π. Χ.), καὶ Ζήνων ὁ Στωϊκὸς (342-270 π. Χ.), οἵτινες ἐκ πλάνης ἔδραν τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν ὑπέλαβον τὴν καρδίαν, σαφῶς ὁμολογοῦσιν ὅτι πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων σοφῶν τὴν ψυχὴν ἐνετόπιζον ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ. Γνωριμώτατα εἶναι τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους «δοκεῖ τισιν αἰσθάνεσθαι τὰ ζῶα διὰ τὸν ἐγκέφαλον»⁶. ἔτι δὲ ὅσα ὁ φιλόσοφος οὗτος λέγει ἐν τῷ «περὶ ζῴων μορίων», ἐνθα πειρᾶται νὰ δείξῃ ὅτι ὁ ἐγκέφαλος δὲν δύναται νὰ εἶναι ἔδρα ψυχικῶν ἐνεργειῶν⁷. Τεθρυλημένος δ' εἶναι καὶ τοῦ Ζήνωνος ὁ συλλογισμὸς, δι' οὗ ἐσπούδαζε νὰ δείξῃ ὅτι ἡ διάνοια δὲν ἐδρεύει ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ⁸.

Τὰ μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην.—Καὶ σημειωτέον ὅτι καὶ τὸ λεχθὲν ὅτι κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην χρόνους ἐπεκράτησαν ἀναντιλέκτως τὰ διδάγματα ἐκείνου περὶ τῆς καρδίας ὡς κέντρου τῆς ψυχῆς⁹, δὲν ἀληθεύει. Κατὰ τὴν περίοδον

¹ Τιμ. 73B κέξ.—Πρβλ. 91A κέξ., ἐνθα ὁ λόγος περὶ τῆς γενετησίου ὁρμῆς ὡς ἐχούσης τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ.

² 99E.—Πρβλ. καὶ ΘΕΟΔΩΡ. Ἑλλ. θεραπ. παθ. V, 22 «Ἰπποκράτης καὶ Δημόκριτος καὶ Πλάτων ἐν ἐγκεφάλῳ (τὸ ἡγεμονικόν) ἰδρῦσθαι εἰρήκασιν».

³ Πρβλ. καὶ ZELLER II, 1⁴, 564 κέξ.

⁴ Πρβλ. ΔΙΟΓ. Δ. III, 9.—VIII, 84.85.—GELL. III, 17, 4.

⁵ De an. 15 «neque in vertice potius (putes principale istud) praesidere secundum Xenocratem».

⁶ Π. νεότ. κ. γήρωσ 469α 21.

⁷ 652α 24 κέξ.—652β 3 κέξ. «ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔχει συνέχειαν οὐδεμίαν πρὸς τὰ αἰσθητικὰ μέρη (ὁ ἐγκέφαλος), δῆλον μὲν καὶ διὰ τῆς ὄψεως, ἔτι δὲ μᾶλλον τῷ μηδεμίαν ποιεῖν αἰσθησθαι θιγγανόμενος, ὥσπερ οὐδὲ τὸ αἷμα οὐδὲ τὸ περίττωμα τῶν ζῴων».

⁸ ΓΑΛΗΝ. V 241K «Φωνὴ διὰ λάρυγγος χωρεῖ· εἰ δ' ἦν ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου χωροῦσα, οὐκ ἂν διὰ λάρυγγος ἐχώρει· ὅθεν δὲ λόγος, καὶ φωνὴ ἐκεῖθεν χωρεῖ· λόγος δὲ ἀπὸ διανοίας χωρεῖ ὥστ' οὐκ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἐστὶν ἡ διάνοια».

⁹ WUNDT, ἐν τῷ εἰρημ. τόπῳ.

ταύτην και τοῦ νευρικοῦ συστήματος προήχθη ἡ ἔρευνα και αἱ πρῶται ἐγένοντο παρ' Ἑλλησιν ἀπόπειραι πρὸς ἐνέδρασιν τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ. Και προηγήθησαν μὲν ἐνταῦθα οἱ ἰατροί· και ἐπρώτευσαν ἐν τούτοις ὁ Ἡρόφιλος και ὁ Ἐρασίστρατος και ὁ Γαληνός, ὧν δικαίως ἐθαυμάσθησαν και θαυμάζονται ἔτι και νῦν τὰ ἐν τῇ ἀνατομικῇ και τῇ φυσιολογίᾳ ἐπιτεύγματα, ἀλλὰ δὲν ὑστέρησαν και οἱ τῆς φιλοσοφίας θιασῶται ἐν τῇ ἀποδοχῇ και ἐκφορᾷ τῶν τοιούτων διδαγμάτων.

Ὁ περιώνυμος Ἡρόφιλος¹ (300 π. Χ.), ὅστις μετὰ τοῦ Ἐρασιστράτου ἐγένετο ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἐπιστημονικῆς ἀνατομικῆς, ποιεῖται μὲν λόγον περὶ τῶν αἰσθητικῶν νεύρων τῶν ἐκφυομένων ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου και τοῦ νωτιαίου μυελοῦ και ἐρχομένων εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος, ἐρευνᾷ δὲ ἀκριβέστερον τὸν ἐγκέφαλον, ἔδραν δὲ τῆς ψυχῆς λέγει τὴν τετάρτην τούτου κοιλίαν, τὴν κατὰ τὴν παρεγκεφαλίδαν². Ὁ δὲ Ἰσάμιλλος πρὸς ἐκείνον Ἐρασίστρατος³ (περὶ τὸ 280 π.Χ.), διαστέλλει μὲν τὰ κινητικὰ ἀπὸ τῶν αἰσθητικῶν νεύρων, ἐπανορθοῖ δὲ τὴν παλαιότεραν πλάνην, καθ' ἣν τὰ νεῦρα ἔχουσι πόρους, και διδάσκει ὅτι ταῦτα εἶναι συμπαγῆ, τὸ κέντρον δ' αὐτῶν, ἡ ἐντεριώνη, εἶναι ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας και ὁ ἐγκέφαλος και ὁ νωτιαῖος, ἐξ ὧν τὰ νεῦρα ἐκφύονται⁴. Τὸ δὲ σπουδαιότερον· διδάσκει ὅτι ἡ ψυχὴ ἔδραν ἔχει οὐχὶ τὰς μήνιγγας, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἐγκεφάλου⁵. ἐξετάζει δὲ τὰ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐγκεφάλου και τὸν σχηματισμὸν αὐτῆς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις και τοῖς ζώοις, πρῶτος δ' αὐτὸς διατυπώνει τὴν ἔτι και νῦν συζητουμένην γνώμην, καθ' ἣν ἡ τοῦ ἀνθρώπου και τῶν ζῴων εὐφυΐα ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν ἐλίκων τοῦ ἐγκεφάλου, και ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ ἀνθρώπος πρόχει τῶν ἄλλων ζῴων κατὰ τὴν εὐφυΐαν, διότι πολλῷ πλείονας ἑλικας ἔχει τούτου ὁ ἐγκέφαλος⁶. Οὐχὶ ὀλιγώτερον προήγαγε τὴν γνώσιν ταύτην ὁ πολὺς Γαληνός (200 μ. Χ.), ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς τῆς ἐπιστημονικῆς φυσιολογίας⁷. Σαφέστατα διακρίνει ὁ Γαληνός τὰ αἰσθητικὰ και τὰ κινητικὰ νεῦρα· γνωρίζει ὅτι τὰ νεῦρα ἐκφύονται ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου και τοῦ νωτιαίου μυελοῦ⁸· διδά-

¹ Πρὸς. HECKER, Gesch. d. Heilk. I, 295 κέξ. SPRENGEL-ROSENBAUM, Gesch. d. Medizin I⁴, 509 κέξ. GOSSEN, ἐν Pauly. Wissowa VIII, 1104.

² ΓΑΛΗΝ. III, 667 K. VIII, 222 κ. ἄ.

³ Πρὸς. HECKER, ἐν τῷ εἰρ. βιβλ. I. 269 κέξ. SPRENGEL-ROSENBAUM, αὐτόθι I⁴, 521 κέξ. WELLMANN, ἐν PAULY. WISSOWA VI, 333 κέξ.

⁴ ΓΑΛΗΝ. V, 602, «Ἐγὼ (προεβύτης ὧν Ἐρασίστρατος) και τὴν οἶον ἐντεριώτην τῶν νεύρων ἀπ' ἐγκεφάλου πεφυκνῖαν» κ. ἄ.

⁵ ΓΑΛΗΝ. III, 673. V, 602, κ. ἄ.

⁶ ΓΑΛΗΝ. III, 673.

⁷ Πρὸς. και MAX VERWORN, Allg. Physiologie⁷, 1922, σελ. 9 κέξ.

⁸ V, 188 «Φαίνεται γὰρ—τὰ μὲν τῶν νεύρων ἐξ ἐγκεφάλου ἀντικρυς ἐκπεφυκότα, τὰ δ' ἐκ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, νωτιαῖος δ' αὐτὸς ἐξ ἐγκεφάλου».

σκεῖ ὅτι ἔδρα τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν εἶναι τὸ σῶμα τοῦ ἐγκεφάλου¹. ἐντοπίζει τὴν ὄσφρησιν ἐν ταῖς προσθίαις τοῦ ἐγκεφάλου κοιλίαις². ἀποδέχεται δὲ ὅτι καὶ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις, ἔτι δ' αἱ ἀνώτεραι ψυχικαὶ λειτουργίαι, ἢ φαντασία καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ νόησις, ἐδρεύουσιν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ ὅτι αἱ κατὰ προαίρεσιν κινήσεις προέρχονται ἐξ αὐτοῦ³. διδάσκει ὅτι τὸ ἐν ταῖς κοιλίαις τοῦ ἐγκεφάλου ὑπάρχον πνεῦμα δὲν εἶναι ἔδρα, ὡς ἐνομιζέτο πρότερον, ἀλλ' ὄργανον μόνον τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν⁴. διαφωνεῖ πρὸς τοὺς διδάσκοντας ὅτι τὸ κωνάριον, ἢ ἐπίφυσις δηλαδὴ, ρυθμίζει τὰς κινήσεις τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος καὶ ἔχει ροπὴν εἰς τὰς ψυχικὰς λειτουργίας⁵. καὶ πρὸς τὸν Ἐρασίστρατον διαφερόμενος ἐν τῷ ζητήματι τῷ περὶ τῆς εὐφυΐας τῶν ζώων ὡς ἠρτημένης ἐκ τοῦ πληθους τῶν ἐλίκων διατείνεται ὅτι δὲν δύναται νὰ εἶναι πιθανὴ ἡ γνώμη αὕτη. Ἐάν ἦτο, λέγει, ὀρθὴ τοῦ Ἐρασιστράτου ἡ θεωρία, ἔπρεπε καὶ ὁ ὄνος, οὗ ὁ ἐγκέφαλος ἐμφανίζει πληθὺν ἐλίκων, νὰ εἶναι εὐφυΐς· καὶ συμπεραίνει ὅτι τῶν ζώων ἡ εὐφυΐα ἐξαρτᾶται μᾶλλον ἐκ τῆς εὐκρασίας, ἢτοι, ὡς λέγομεν σήμερον, ἐκ τῆς λεπτιῆς καὶ ἄρτιας κατασκευῆς τοῦ νοοῦντος σώματος⁶.

¹ III, 625· V, 238. 608. «Βέλτιον οὖν ὑπολαβεῖν ἐν αὐτῷ μὲν τῷ σώματι τοῦ ἐγκεφάλου τὴν ψυχὴν οἰκεῖν, ἣτις ποτ' ἂν ᾖ κατὰ τὴν οὐσίαν».

² III, 647. V, 628 κ. ἄ.

³ Τὰς ἄλλας ψυχικὰς λειτουργίας, πρὸς τὸν Πλάτωνα συμφερόμενος ἐν πᾶσιν, ἐντοπίζει ὁ Γαληνὸς ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ τῷ ἥπατι (V, 600. Πρὸβλ. καὶ VIII, 159 κέξ. καὶ III, 625 κ. ἄ.

⁴ V, 608 «Τὸ δὲ κατὰ τὸν ἐγκέφαλον ψυχικὸν (πνεῦμα) οὐχ ὡς οὐσία ψυχῆς ὑπάρχει ἀλλ' ὡς ὄργανον πρῶτον αὐτῆς οἰκούσης κατὰ τὸν ἐγκέφαλον, ὁποῖα τις ἂν ᾖ τὴν οὐσίαν». Εἶναι γνωστὸν ὅτι πλὴν τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐδρεύει ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ τοῖς νεύροις, ὑπάρχει, κατὰ Γαληνόν, καὶ τὸ ζωτικὸν πνεῦμα ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ τὸ φυσικὸν πνεῦμα ἐν τῷ ἥπατι. Διὰ τῶν πνευμάτων δὲ τούτων, ἅτινα ἀνανεοῦνται διὰ τοῦ εἰσπνεομένου ἀέρος, συντελοῦνται τῶν εἰρημένων ὀργάνων αἱ λειτουργίαι. Πρὸβλ. καὶ M. VERWORN, ὅστις ἐπαινεῖ τὸν Γαληνόν, διότι ἐμάντευσε τὴν ἐν τῷ ἀέρι ὑπαρξίν τοῦ ὀξυγόνου. ὅπερ μετὰ μίαν καὶ ἡμίσειαν χιλιοτηρίδα ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Priestley καὶ τοῦ Lavoisier (ἐν τῷ εἰρ. τόπῳ).

⁵ III, 675 «Τοῦτον τὸν ἀδένα, τὸ κωνάριον, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἐστῶτα τοῦ πόρου τοῦ διαπέμποντος ἐκ τῆς μέσης κοιλίας εἰς τὴν ἐν τῇ παρεγκεφαλίδι τὸ πνεῦμα, φύλακά τινα καὶ οἶον ταμίαν ὑπάρχειν τοῦ ποσοῦ τῆς ἐπιπέμψεως κτλ». Ὅτι ἡ τοῦ Καρτεσιου διδασκαλία, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ ἐν τῷ κωναρίῳ (glandula) κυρίως ἐδρεύουσα ρυθμίζει τὴν κίνησιν τῶν ἐν ταῖς κοιλίαις τοῦ ἐγκεφάλου πνευμάτων (De pass. de l'âme I, 30 κέξ. 34 κ. ἄ.), εἶναι περαιτέρω διαμόρφωσις τῆς γνώμης ταύτης τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, ἣν ἀποκρούει ὁ Γαληνός, εἶναι φανερόν. Ἀλλὰ περὶ τούτου τοῦ ζητήματος θὰ διαλάβωμεν ἄλλοτε διὰ μακροτέρων.

⁶ III, 643 «Ἐρασίστρατος δέ, ὅτι μὲν ἐγκεφάλου σύγκειται ποικιλωτέρα ἢ ἐπεγκρανίς (=παρεγκεφαλίς), καλῶς ἀποφαίνεται· πολὺπλοκον δ' εἶναι φάσκων ἐπ' ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ τῶν ἄλλων ζώων αὐτὴν τε ταύτην καὶ σὺν αὐτῇ τὸν ἐγκέφαλον, ὅτι οὐ περίεστιν αὐτοῖς ὁμοίως ἀνθρώπῳ τὸ νοεῖν, οὐ κέθ' ὁμοίως ὀρθῶς μοι δοκεῖ γινώσκειν, ἐχόντων γε δὴ καὶ τῶν ὄνων πολὺπλοκον ἱκανῶς τὸν ἐγκέφαλον, οἷς ἐχρῆν ὅσον ἐπὶ τῇ σκαιότητι τοῦ τρόπου παντάπασιν ἀπλοῦν τε καὶ ἀποίκιλτον ἔχειν αὐτόν. Ἄμεινον δ' ἦν ἄρα τῇ τῆς οὐσίας εὐκρασίᾳ τοῦ νοοῦντος σώματος, ὅτι ποτ' ἂν ᾖ τοῦτο, τὴν σύνεσιν ἐπεσθαι νομίζειν, οὐ τῇ ποικιλίᾳ τῆς συνθέσεως».

Ἐκ τῶν φιλοσόφων, οἵτινες παραπλήσια ἔχουσι νὰ ἐπιδείξωσι περὶ ψυχῆς καὶ ἐγκεφάλου διδάγματα κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην χρόνους, ἀναγράφομεν Στράτωνα τὸν Λαμφακηνόν, διαπρεπέστατον περιπατητικόν, ὅστις ἐπὶ μακρὰ μὲν ἔτη προέστη τῆς ἀριστοτελείου σχολῆς (288-270 π.Χ.), ἐγένετο δὲ εἰσηγητῆς τῆς αὐστηρᾶς παγκοσμίας. Ρηξικέλευθοι εἶναι καὶ τούτου αἱ περὶ ψυχῆς καὶ ἐγκεφάλου γνώμαι. Ἐδραν τῆς ψυχῆς λέγει ὁ Στράτων τὸν ἐγκέφαλον καὶ συνάπτει πρὸς αὐτὴν τὰς αἰσθήσεις, τῆς δὲ διανοίας ἔδραν ὑπολαμβάνει τὸ μεσόφρυον, δῆλον ὅτι τὰς μετωπιαίας τοῦ ἐγκεφάλου χώρας¹, μετ' ἀκριθείας δὲ διδάσκει πῶς ἢ αἰσθησις γεννᾶται ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ πῶς ἡμεῖς προβάλλομεν ταύτην εἰς τὰ μέρη ἐξ ὧν ὀρμῶνται τὰ ἐρεθίσματα². Ἀλλ' ὄχι μόνον ὁ Λαμφακηνὸς φιλόσοφος ἔχει κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τοιαύτην γνώμην περὶ τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ τῆς σχέσεως τούτων πρὸς τὸν ἐγκέφαλον ἀλλὰ καὶ ἄλλοι. Ἐν τοῖς μυστικοῖς βιβλίοις, ἅτινα φέρονται μὲν ἐπ' ὀνόματι Ἑρμοῦ τοῦ Τρισμεγίστου, ὀρμῶνται δὲ ἀπὸ τῶν πρώτων ἐκατόνταετηρίδων μ. Χ. καὶ περιέχουσιν ἑλληνικὰ φιλοσοφήματα, μάλιστα δὲ πλατωνικὰ καὶ τῶν νέων Πυθαγορείων, μετ' ἀνατολικῶν καὶ αἰγυπτιακῶν θεοσοφημάτων πεφυρμένα, συναντῶμεν ὁμοίως περὶ ἐγκεφάλου καὶ ψυχῆς διδασκαλίαν³. Ὁ Ἀρτεμίδωρος (Β' ἑκατ. μ. Χ.) ὀνομάζει τὴν κεφαλὴν «οἶκον τῶν αἰσθήσεων»⁴. Ὁ δὲ Νεμέσιος, τῆς ἐν Φοινίκῃ Ἑμέσης ἐπίσκοπος (Ε' ἑκατ. μ.Χ.), ἐν τῷ «περὶ φύσεως

¹ Ψ. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ π. τ. ἀρεσκ. IV, 5, 2 «Στράτων (τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικὸν εἶναι λέγει) ἐν μεσοφρύῳ». Πρβλ. καὶ TERTULL. De an. 15.

² Πρβλ. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ. Πότερον ψ. ἢ σῶμ. ἐπιθ. κ. λύπη, κεφ. 4 «Οἱ μὲν ἅπαντα συλλήβδην ταῦτα (τὰ πάθη) τῇ ψυχῇ φέροντες ἀνέθεσαν, ὡσπερ Στράτων ὁ φυσικός, οὐ μόνον τὰς ἐπιθυμίας ἀλλὰ καὶ τὰς λύπας, οὐδὲ τοὺς φόβους καὶ τοὺς φθόνους καὶ τὰς ἐπιχαιρεκακίας, ἀλλὰ καὶ πόρους καὶ ἡδονὰς καὶ ἀλγηδόνας καὶ ὅλως πᾶσαν αἴσθησιν ἐν τῇ ψυχῇ συνίστασθαι φάμενος καὶ τῆς ψυχῆς τὰ τοιαῦτα πάντα εἶναι, μὴ τὸν πόδα πονούντων ἡμῶν ὅταν προσκρούσωμεν, μηδὲ τὴν κεφαλὴν ἐὰν κατὰξωμεν, μὴ τὸν δάκτυλον ὅταν ἐκτέμωμεν ἀναίσθητα γὰρ τὰ λοιπὰ πλὴν τοῦ ἡγεμονικοῦ, πρὸς δὲ τῆς πληγῆς ὀξέως ἀναφερομένης τὴν αἴσθησιν ἀλγηδόνα καλοῦμεν. Ὡς δὲ τὴν φωνὴν τοῖς ὠσίν αὐτοῖς ἐνηχοῦσαν ἔξω δοκοῦμεν εἶναι τὸ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἐπὶ τὸ ἡγεμονικὸν διάστημα τῇ αἰσθήσει προσλογιζόμενοι, παραπλησίως τὸν ἐκ τοῦ τραύματος πόνον οὐχ ὅπου τὴν αἴσθησιν εἴληφεν, ἀλλ' ὅθεν εἶχε τὴν ἀρχὴν εἶναι δοκοῦμεν, ἐλκομένης ἐπ' ἐκεῖνο τῆς ψυχῆς ἀφ' οὗ πέπονθεν». Ἴδε καὶ Ψ. ΠΛΟΥΤ. π. τ. ἀρεσκ. IV, 23, 3. Περὶ τῆς σχέσεως τοῦ Στράτωνος πρὸς τὸν Ἡρόφιλον καὶ τὸν Ἑρασίστρατον πρβλ. ZELLER, Philos. d. Gr. II, 2¹, σελ. 919, 2. DIELS, Sitz. Berl. Akad., 1893, 101 κέξ. W. W. JAEGER Hermes, τόμ. 48, 1913, σελ. 37 κέξ. UEBERWEG - PRAECHTER, Gr. d. Gesch. d. Phil. I¹², 1926, σελ. 485.

³ Πρβλ. Ποιμάνδρ. 10, 11 «νοῦς δὲ ἢ κεφαλὴ— ὅσα οὖν προσήνωται τῷ ὑμένι τῆς κεφαλῆς ταύτης, ἐν ᾧ ἔστιν ἡ ψυχὴ, ἀθάνατα πέφυκεν», ἔνθα ὑμὴν τῆς κεφαλῆς εἶναι, ὡς φαίνεται, αἱ μήνιγγες, αἵτινες ὑπελαμβάνοντο ὑπὸ πολλῶν, ὡς εἶδομεν, ἔδρα τῆς ψυχῆς.

⁴ Ὀνειροκρ. I, 35.

ἀνθρώπου» συγγράμματι, ἐν ᾧ τῷ Ἀριστοτέλει καθόλου ἀκολουθεῖ, διαφερόμενος πρὸς ἐκεῖνον ὡς πρὸς τὴν ἔδραν τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν καὶ ἄλλων δόγματα ἀσπαζόμενος, τὸ μὲν αἰσθητικὸν καὶ φανταστικὸν ἦτοι παραστατικὸν τῆς ψυχῆς ἐντοπίζει ἐν ταῖς προσθίαις τοῦ ἐγκέφαλου κοιλίαις¹, τὸ δὲ διανοητικὸν ἐν τῇ μέσῃ κοιλίᾳ αὐτοῦ², τὸ δὲ μνημονευτικὸν ἐν τῇ ὀπισθεν κοιλίᾳ ἦτοι κατὰ τὴν παρεγκεφαλίδα³.

Καὶ εἶναι φανερόν ὅτι εἰς τὰ τοιαῦτα συμπεράσματα περὶ τῆς σχέσεως τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν ἐγκέφαλον ἤλθον οἱ Ἕλληνες οὐχὶ ἐκ θεωρητικῶν λόγων, ἀλλ' ἐκ παρατηρήσεως καὶ πειραματικῆς ἐρεύνης. Ἡ παρατήρησις ἤγαγε τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ παλαιστάτων ἤδη χρόνων νὰ θεωρήσωσι τὴν κεφαλὴν ὡς τὸ σπουδαιότατον τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος μέρος. Τὸ ὅτι ὁ ψυχικὸς βίος ἐκφαίνεται ἐν τῷ προσώπῳ τὸ ὅτι διὰ τῆς φυσιογνωμίας καὶ τὰ συναισθήματα ἐκδηλοῦνται καὶ πολλάκις τὰ βουλήματα ὑποσημαίνονται καὶ τὰ διανοήματα, μάλιστα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, εἴτινες ἀνέκαθεν ἐξακρατηρίσθησαν ὡς τὸ κάτοπτρον τῆς ψυχῆς· ἔτι δὲ τὸ ὅτι καὶ ὁ λόγος, δι' οὗ ἀκριθέστερον ἢ ψυχὴ ἐκφαίνεται, τὴν γλῶσσαν ἔχει ὄργανον, ἧτις ὑπάρχει ἐν τῇ κεφαλῇ· ταῦτα πάντα καὶ ἄλλα τοιαῦτα πιθανὸν συνετέλεσαν, ὥστε ἡ κεφαλὴ νὰ θεωρῆται παρ' Ὀμήρῳ ἤδη ὡς τὸ κέντρον τῆς ζωῆς, ἴσως δὲ καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ νὰ γίνηται αὐτῆς χρήσις ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπου⁴. Ἡ δὲ πειραματικὴ ἔρευνα, ἧτις ἐπίστωσεν ὅτι ὁ ἐγκέφαλος εἶναι ἔδρα τῆς ψυχῆς, ὀρμαίνεται ἐκ τῶν ἔπειτα χρόνων. Ὁ Ἀλκμέων πρῶτος μετεχειρίσθη αὐτήν, καθ' ὅσον γνωρίζομεν,⁵ ἔπειτα δὲ καὶ ἡ ἱπποκρατικὴ σχολή καὶ ἄλλοι· πολλῶν δὲ μᾶλλον οἱ ὕστερον ἰατροί, μάλιστα δ' ὁ Ἡρόφιλος καὶ ὁ Ἐρασίστρατος καὶ ὁ Γαληνός⁶. Εἶναι μεμαρτυρημένον ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ μάλιστα ὅτι ἐν τῇ ἐρεύνη τῶν τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τοῦ ἐγκεφάλου ἰδίᾳ ἐπετήδευον ἐκεῖνοι οἷασι περίπου καὶ οἱ νεώτεροι μεθόδους ἐρεύνης. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι σοφοὶ γνωρίζουσι τὰ κατὰ τὴν ἔρευναν ταύτην. Ἀλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεύς, σύγχρονος τοῦ Γαληνοῦ (200 μ. Χ.), λέγει· «ψηλαφωμένων τινῶν περὶ τὸν ἐγκέφα-

¹ Π. φύσ. ἀνθρ. κεφ. 6.

² Αὐτ. κεφ. 12.

³ Αὐτ. κεφ. 13.

⁴ Πρὸβλ. Ἰλ. Ρ 242

ὅσον ἐμῇ κεφαλῇ περιδείδια, μή τι πάθῃσι

Λ 55

Πολλὰς δ' ἰφθίμους κεφαλὰς ἄιδι προΐταιρεν,

ἔτι δὲ Ψ 94 καὶ Ὀδ. α 343 κ. ἄ. Σχέσις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν ἐγκέφαλον δὲν εἶναι φανερά παρ' Ὀμήρῳ. Ἐν τοῖς δμηρικοῖς ἔπεσιν εἶναι μᾶλλον ὁ ἐγκέφαλος στοιχεῖον ἀπαραίτητον τῆς ζωῆς, ὡς γίνετα· δῆλον καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῆς εὐχῆς ἐκείνης·

ὦδε σφ' ἐγκέφαλος χαμάδις ρέοι, ὡς ὄδε οἶνος, Ἰλ. Γ 300.

⁵ CHALCID, in Timaeum 244 «primus exsectionem aggredi est ausus».

⁶ Ἀνέτεμνον ζῷα, ἔτι δὲ ἀνθρώπων πτώματα, ὡς δὲ λέγεται καὶ ζῶντας κακούργους (CELS. Praef. 4, 36D. TERTULL, de an, 10).

λον γίνεται τινα περὶ τὸν ἄνθρωπον πάθη»¹. Γρηγόριος δ' ὁ Νύσσης (Δ' ἑκατ. μ. X), δασὶς τὰ τοῦ Πλάτωνος ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν, παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς: «Οἱ δὲ τὸν ἐγκέφαλον ἀφιερῶντες τῷ λογισμῷ ὡσπερ ἀκρόπολιν τινα τοῦ παντὸς σώματος δεδομησθαι παρὰ τῆς φύσεως λέγουσιν· ἐνοικεῖν δὲ ταύτῃ καθάπερ βασιλέα τὸν νοῦν, οἷόν τισιν ἀγγελιαφόροις ἢ ὑπασπισταῖς τοῖς αἰσθητηρίοις ἐν κύκλῳ δορυφορούμενον· σημεῖον δὲ καὶ οὗτοι - ποιοῦνται τὸ παράγεσθαι τὸν λογισμὸν τῶν κεκακωμένων τὰς μὴνιγγας καὶ τὸ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρόποντος γίνεσθαι τοὺς ἐν μέθῃ καρηβαρήσαντας»². Καὶ ὁ Νεμέσιος τὰ τῆς ἐντοπίσεως τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ κατοχυρῶν λέγει. «Τῶν μὲν γὰρ πρόσθιων κοιλιῶν καθ' ὄντινα δήποτε τρόπον βλαβειῶν αἱ μὲν αἰσθήσεις παρεμποδίζονται, τὸ δὲ κινητικὸν ἔτι μένει σωζόμενον· τῆς δὲ μέσης κοιλίας μόνης παθούσης ἢ μὲν διάνοια σφάλλεται, τὰ δ' αἰσθητήρια μένει φυλάττοντα τὴν κατὰ φύσιν αἴσθησιν· ἐὰν δὲ καὶ αἱ πρόσθιαι καὶ ἡ μέση κοιλία πάθωσιν, ὁ λογισμὸς ἅμα ταῖς αἰσθήσεσι παραπίπτει· τῆς δὲ παρεγκεφαλίδος παθούσης ἢ μνήμη μόνη προαπόλλυται, τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς διανοίας οὐδὲν καταβλαπτομένων· ἐὰν δὲ σὺν ταῖς πρόσθιας καὶ ἡ μέση καὶ ἡ ὀπισθεν πάθῃ τι, καὶ τὴν αἴσθησιν καὶ τὸν λογισμὸν καὶ τὴν μνήμην ὁμοῦ παραφθείρονται»³. Εἶπε δὲ καὶ ὁ Πλωτῖνος: «ἀρχομένων ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου τῶν νεύρων τὴν τῆς αἰσθήσεως καὶ ὁρμῆς ἀρχὴν καὶ ὅλως παντὸς τοῦζώου ἐνταῦθα ἔθεσαν φέροντες, οὗ δῆλον ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῶν ὀργάνων, ἐκεῖ παρεῖναι καὶ τὸ χρῆσόμενον τιθέμενοι»⁴.

Τὰ τῶν πολλῶν. Ταῦτα περὶ τούτων. Ὅτι δὲ καὶ οἱ πολλοὶ δὲν ἠγνόουν ἐν Ἑλλάδι τὰ κατὰ τὴν σχέσιν ἐγκεφάλου καὶ ψυχῆς, μαθηθάνομεν ἐκ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Ὁ Εὐριπίδης εἰσάγει τὸν Ἴππόλυτον ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δράματι, ὅπερ ἐδιδάχθη τῷ 428 π. X., λέγοντα τὰ ἑξῆς.

Ἀπόλωλα τάλας οἶμοι μοι
διὰ μου κεφαλῆς ἄσσουσ' ὀδύνας,
κατὰ δ' ἐγκέφαλον πηδᾶ σφάκελος⁵.

Ὁ δ' Ἀριστοφάνης ἐν ταῖς Νεφέλαις, αἵτινες τῷ 423 π. X. ἐδιδάχθησαν, εἰσάγει τὸν Στρεψιάδην πρὸς τὸν Ἀμυνίαν τὸν δανειστήν λέγοντα:

«οὐκ ἔσθ' ὅπως σύγ' αὐτὸς ὑγιαίνεις
τὸν ἐγκέφαλον ὡσπερ σεσεῖσθαί μοι δοκεῖς»⁶.

Γνωριμώματα δ' εἶναι καὶ τὰ ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῆς Ἀλοννήσου. Πρὸς τὸν λαὸν ἐνταῦθα ὁ ρήτωρ ἀποτεινόμενος λέγει: «ὅσοι δ' Ἀθηναῖοι ὄντες μὴ τῇ πατρίδι

¹ Π. Ψυχῆς, σ. 100, BRUNS.

² Π. κατασκ. τ. ἀνθρ. 156 C.

³ Π. φύσ. ἀνθρ., κεφ. 13.

⁴ Ἐννεάδ. IV, 3, 23.

⁵ Στίχ. 1356 κέξ.

⁶ Στίχ. 1275 κέξ. Εἶχε πέσει ἐκ τοῦ ὀχήματος ὁ Ἀμυνίας (Πρβλ. στίχ. 1272).

ἀλλὰ Φιλίππῳ εὐνοίαν ἐνδείκνυνται, προσήκει αὐτοὺς ὑφ' ὑμῶν κακοὺς κακῶς ἀπολωλέναι, εἴπερ ὑμεῖς τὸν ἐγκέφαλον ἐν τοῖς κροτάφοις καὶ μὴ ἐν ταῖς πτέρουαις καταπεπατημένον φορεῖτε»¹. πρὸς δὲ τούτοις τὸ τοῦ μύθου «ὦ οἶα κεφαλὴ καὶ ἐγκέφαλον οὐκ ἔχει» καὶ τὸ παρὰ Σουίδα φερόμενον «τῆς ψυχῆς τὰ ἐλατιώματα κατηπίσταντο, εἴτε κραιπαλώδης τις εἴη καὶ μέθυσος, εἴτε φιλήδονος καὶ ἐν τοῖς αἰδοίοις ἔχων τὸν ἐγκέφαλον»².

Ἄλλὰ καὶ περὶ λέοντος διὰ ροπαίου πληγωθέντος λέγεται ἐν τινι τῶν εἰδυλίων τοῦ Θεοκρίτου (310-245 π. X.).

ἔστι

νευστάζων κεφαλῇ· περὶ γὰρ σκότος ὅσσε οἱ ἄμφω

ἦλθε, βίη σεισθέντος ἐν ὀσιέῳ ἐγκεφάλωιο³.

Εἶναι πρόδηλον ὅτι τὰ οὕτως ἀπὸ σκηνηῆς καὶ ἐν ἄλλοις ποιήμασι λεγόμενα καὶ ἐν λόγοις πρὸς τὸν λαὸν ἀπευθυνομένοις δὲν θὰ ἐλέγοντο, ἐὰν μὴ ἦτο εἰς τοὺς πολλοὺς γνώριμος ἡ τοῦ ἐγκεφάλου πρὸς τὴν ψυχὴν σχέσις. Ἐν τέλει καὶ τοῦτο σημειοῦμεν, ὅτι καὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Γαληνοῦ ἐκράτει παρὰ τῷ λαῷ ἡ γνώμη περὶ τῆς τοῦ ἐγκεφάλου σχέσεως πρὸς τὴν ψυχὴν. «Ὅτι δέ», λέγει ὁ Γαληνός, «καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις πεπίστευται τὸ μὲν λογιζόμενον ἐν ἐγκεφάλῳ καθιδρῦσθαι, τὸ δ' ἀνδρεῖόν τε καὶ θυμοειδὲς ἐν καρδίᾳ, τὸ δ' ἐπιθυμητικὸν ἐν τῷ ἥπατι, μαθεῖν ἔστιν ὀσημέραι λεγόντων αὐτῶν ἀκούοντα πρὸς μὲν τὸν ἀνόητον ὡς ἐγκέφαλον οὐκ ἔχει, πρὸς δὲ τὸν ἄτολμον ὡς δειλὸς καὶ ἀκάρδιος εἴη κλπ.»⁴

Τοιαῦτα διὰ βραχέων τὰ περὶ ἐγκεφάλου καὶ ψυχῆς διδάγματα τῶν Ἑλλήνων. Ὅτι δὲ τὰ διδάγματα ταῦτα καὶ εἰς τοὺς ἔπειτα μεταδοθέντα ἐγένοντο ἀφετηρία τῶν νέων περὶ τὸν ἐγκέφαλον σπουδῶν καὶ τὴν τούτου σχέσιν πρὸς τὴν ψυχὴν, ἐλέγχει ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

ZUSAMMENFASSUNG

Es ist in letzter Zeit die Ansicht vertreten worden, dass in der griechischen Philosophie, da wo der Kopf als Sitz der Seele auftritt, wie im platonischen Timaios, die Beziehung zum Gehirn fehle, und es sichtlich spekulative Erwägungen gewesen seien, die diesen Vorrang bedingten, Erwägungen, die an sich mit der Beobachtung der Anstrengung des

¹ § 45. Ἐγγραφή τῷ 341 π. X.

² Ἐν λέξει κραιπαλώδης.

³ 25, 261 κέξ. Παρατηρητέον δ' ὅτι καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ποιηταῖς καὶ λογογράφοις φέρεται ὁ ἐγκέφαλος ὡς ἔδρα τοῦ νοῦ, ἔτι δὲ τῆς ὀργῆς. Οὕτω παρὰ Πλαύτῳ *mihī misero cerebrum excutiunt tua dicta, soror* (Πρόβλ. καὶ Aul. 2, 1, 29. καὶ Poen. 3, 5, 25· ἔτι δὲ τὸ *cerebrosus* (= μανικός) κ. ἄ. Ἴδε καὶ WINDISCH, ἐν τῷ εἰρημ. τόπῳ, σελ. 187).

⁴ VIII, 159 κέξ.

Gehirns kaum etwas zu tun hätten, die aber immer noch etwas an die Vorstellungen des Negers und Neuseeländers erinnerten, denen der Kopf tabu ist (WUNDT, Völkerpsychologie IV, 1⁴, 1926, S. 124 f.).

Verfasser führt, mit dieser Ansicht nicht einverstanden, folgendes aus: 1) Bei den griechischen Philosophen und Medizinern ist die Beziehung des Seelenlebens zum Gehirn von altersher bekannt gewesen. 2) Auch Plato erklärt den Kopf wegen des Gehirns als Sitz der denkenden Seele. 3) Griechische Mediziner und Philosophen haben die ersten Theorien über Lokalisation psychischer Funktionen im Gehirn und andere Hypothesen über Gehirn und Seele aufgestellt, die in der neuen Zeit genauer ausgebildet, immer noch in der Wissenschaft vertreten werden. 4) Zu diesen Ergebnissen gelangten die Griechen auf dem Wege der Beobachtung und des Experiments. 5) Selbst dem griechischen Volke des Altertums waren, wie aus den Schriftstellern erhellt, die Beziehungen zwischen Gehirn und Seele nicht unbekannt.
